

JAN FORSMAN

Tietoa etsimässä

Skeptisismi. Epäily ja etsimisen filosofia. Toim. Malin Grahn-Wilder. Gaudeamus, Helsinki 2016. 453 s.

Malin Grahn-Wilderin toimittama antologia on kattava läpileikkaus skeptismin historiasta antiikin juurilta nykikeskusteluihin saakka. Edelliset suomenkieliset skeptismin käsittelyt ovat pääsääntöisesti olleet osa tietoteorian laajempaa läpikäyntiä, ja *Skeptisismi* lienee ensimmäinen suomenkielinen filosofiseen skeptisismiin keskittyvä kokoelma. Tilasta tällaiselle teokselle on ollut jo pitkään ja antologian kääntäjät ja kirjoittajat Grahn-Wilderin johdolla ovatkin tehneet varsinaisen kulttuuriteon.

Kokoelma on rakenteellisesti mielenkiintoinen, sillä se yhdistää perinteisen tieteellisen artikkelikokoelman filosofianhistoriallisesti merkittävien tekstien käännöksiin ja muistuttaa näin Gaudeamuksen aikaisemmin julkaisemaa *Stoalaisuus*-kirjaa (toim. Teija Kaarakainen & Jari Kaukua, 2004). Skeptismin klassikoista teosta varten on käännetty Sekstos Empeirikoksen (n. 160–120 jaa.) *Pyrrhonismien pääpiirteiden* ensimmäinen kirja, Ciceron (106–43 eaa.) ensimmäisen *Academican* toisen osan loppu (nimellä ”Skeptismin puolustus”), koko Francisco Sanchesin (n. 1550–1623) *Ettei mitään tiedetä* (1581) sekä David Humen (1711–1776) *Tutkimus ihmisluonnosta* -teoksen (1739–1740) ensimmäisen kirjan neljännen osan alku (nimellä ”Filosofian skeptisestä järjestelmästä”). Näihin klassikkoteksteihin lomittuvat ja niitä taustoittavat ja kommentoivat artikkelit filosofeilta kuin Miira Tuominen, Mikko Yrjönsuuri, Tuomo Aho, Sara Heinämaa ja Ilkka Niiniluoto. Lisäksi jokaisen klassikkotekstin suomentaja on lisännyt

käännöksen alkuun johdannon ja sen loppuun selitykset. Yhdistelmä rakenne mahdollistaa paljon syvällisemmän käsittelyn kuin mihin yksittäinen artikkeli- tai käännöskokoelma kykenee. Teoksen rakenne on todella onnistunut, ja olisi toivotavaa, että filosofian historiaa käsiteltäisiin laajemminkin samalla tyyllillä.

* * *

Teokseen sisällytetyistä käännöksistä Sekstos on kreikankielisiä klassikoita ennenkin suomentaneen Marke Ahosen työtä, Ciceron on kääntänyt latinisti Antti. T. Oikarinen, Sanches-käännös on keskiajan filosofian asiantuntijan Jari Kaukuan kynästä ja Humen suomennos on varhaismoderniin filosofiaan perehtyneen Tuomo Ahon kädenjälkeä. Näistä erityistä kiitosta ansaitsee Kaukuan mainio käännös Sanchesin aliarvostetusta klassikosta, jonka sanoilla leikittelevä ja humoristinen

tyyli on hienosti siirtynyt käännökseen.

Ahosen Sekstos-käännöksessä on havaittavissa ongelmia. Ahonen esimerkiksi kääntää Sekstoksen termin *δογμα* (*dogma*) ”uskomukseksi”. Tämä käännös on kyseenalainen, ja tutkijat ovatkin erimielisiä siitä, mitä *dogma* tarkkaan ottaen sisältää. Jotkut (Michael Frede, Tad Brennan, Benjamin Morison) katsovat sen kattavan vain tieteelliset kannanotot, toiset (Myles Burnyeat, Jonathan Barnes) taas näkevät siihen kuuluvan kaiken doksaattisen arkipäivän uskomuksista lähtien. Jälkimmäisessä tulkinnassa on tosin ongelmallista, mitä skeptikolle *jää* jäljellä, kun hän pitäytyy arvostelmasta *dogmien* suhteen. Miira Tuominen huomauttaakin tästä artikkelissaan. Toinen, kenties vielä ongelmallisempi Ahosen ratkaisu on kääntää termi *φαντασία* (*fantasia*) ”aistihavainnoksi”. Sekstokselle *fantasia* on tärkeä termi, sillä se määrittelee, mitä *dogmaan* kuuluu. Pyrrhonistisella skeptikolla ei ole *dogmeja*, mutta hän voi myöntyä (*συγκατατίθεται*, *synkatatithesthai*) *fantasian* välttämättä tuottamiin tuntemuksiin (*κατηναγκασμενοί παθεσι*, *katênankasmenoi pathesi*). *Fantasia* ei kuitenkaan ole pelkästään aistimellista, vaan myös esimerkiksi skeptikon ajattelemat ajatukset ovat yhtä lailla *fantasiaa*, johon myöntyy. Ahosen kääntämänä ”skeptikko nimittäin hyväksyy aistihavainnon pakottamat tuntemukset” (30) saa skeptikon kuulostamaan turhan paljon dogmaatikolta ja sopii huonosti Sekstoksen kuvaaman pyrrhonistin suuhun.

* * *

Artikkeleissa Miira Tuominen käsittelee pyrrhonistien pidättäytymisen laajuutta, kun taas Grahn-Wilder keskittyy pyrrhonismin terapeutiseen ja eettiseen puoleen ja tutkii väitettä pidättäytymisestä seuraavan elämän onnellisuudesta. Mikko Yrjönsuuri pyrkii linkittämään skeptisen kehityksen myöhäisantiikin ja uuden ajan välillä tarkastelemalla skeptisismien merkitystä keskiajalla ja renessanssissa. Tuomo Ahon artikkeli kattaa skeptisismien historian varhaismodernin ajan alusta Immanuel Kantiin (1724–1804). Kaksi artikkelia käsittelee skeptisismien vaikutusta nykyajan filosofiassa. Sara Heinämaa tutkii skeptisismien vaikutusta Edmund Husserlin (1859–1938) ajatteluun ja fenomenologiseen traditioon. Ilkka Niiniluoto puolestaan arvioi skeptisismien merkitystä nykyajan filosofialle yleisesti.

Artikkelit ovat kautta linjan asiantuntevaa työtä, joskin kritisointivaakin löytyy. Esimerkiksi Yrjönsuuri ohittaa kokonaan skeptisismien historialle merkittävän vaiheen, Pariisin oppituomioiden vuodelta 1277. Tuolloin eräät kirkolliset tahot tuomitsivat Aristoteleen laajalle levinneitä näkemyksiä, joita he pitivät kristinuskon vastaisina. Erillisiä oppituomioita pidettiin Pariisissa kolmeen otteeseen, ja niistä etenkin vuoden 1277 tuomioiden ovat jääneet historiaan, sillä tuomittujen näkemysten joukossa oli muun muassa Jumalan kaikkivoipaisuutta rajoitettavia väitteitä. Oppituomioiden vaikutivat ratkaisevasti skeptiseen skenaarioon, joka René Descartesin (1596–1650) myötä tuli tunnetuksi pettäjänä jumaluutena tai demonina: kaikki kokemani saattaakin olla

vain korkeamman olennon luomaa harhaa.

Aho puolestaan tyypistää Descartesin epäilyn metodia käsittelevässä kappaleessa tämän ajattelun lähtökohdiksi vain skeptisimien kumoamisen ja sen mahdollistavan argumentin löytämisen (niin kutsutun *cogito*-lauseen eli olen olemassa, sillä ajattelen). On kuitenkin argumentoitavissa, että yhtä lailla Descartes pyrki skeptisismien käytöllään kumoamaan aristoteelisen luonnonfilosofian sekä todistamaan Jumalan olemassaolon¹. Aho myös katsoo, että epäilyn metodissa pääasiallisesti kiistetään aikaisempia uskomuksia ja katsotaan aiemmin totena pidettyjen asioiden olevan ei vain epävarmoja vaan peräti *epätosia*. Descartes toki kuvaa tämän olevan osa metodologiaa, mutta on syytä uskoa, ettei metodi kiteydy tähän. Skeptisten skenaarioiden tuottamat epäilyn perusteet ovat kuitenkin tarkan mietiskelyn tulosta ja tarpeeksi vahvoja johdattaakseen mietiskelijän myöntymään niiden lopputulemaan. Tämän tuleman Descartes kuvaa nimenomaan olevan *hyväksyttävä jättäminen*, siis arvostelmasta pidättäytymistä.²

Heinämaan artikkeli taas kahlaa hyvin syvällä perinteisessä fenomenologian käsitteissä. Tästä syystä fenomenologiaa vähemmän tunteva keskivertolukija ei välttämättä saa tekstistä paljonkaan irti. Niiniluodon artikkeli tahtoo puolestaan jäädä lähinnä listaukseksi nykyajan filosofiasta, jotka jossain määrin voi laskea skeptikoiksi, ja esimerkiksi käsittely skeptisismien haasteesta nykyajan epistemologialle jää turhan vähälle huomiolle. Myös Niiniluodon tekemä yhteenveto skeptisismien historiasta voi olla hieman

puisevaa luettavaa, jos on käynyt läpi kaiken sitä edeltävän osuuden teoksesta. Toisaalta kyseinen artikkeli saattaa hyvinkin palvella lukijaa, joka hakee aiheesta tiivistä yleiskatsausta.

* * *

Näistä kriittisistä kommentaiteista huolimatta *Skeptisismi* on merkittävä julkaisu suomenkielisessä filosofiassa. Käännöstyö on huoliteltua ja helppolukuista, ja käännettävät tekstit on valittu onnistuneesti: tilaa on annettu paitsi suuntauksen klassikoille myös vähemmän tunnetuille mutta merkittävälle teoksille, kuten Sanchesille. Teoksen lopussa listattu tutkimuskirjallisuus on myös kattava ja sisältää olennaiset tutkimukset skeptisismien historiasta kolmen–neljänkymmenen viime vuoden ajalta. Artikkelit tukevat hyvin sekä käännettävien teosten, joskin ajoittaiselta päällekkäisyydeltä ei ole onnistuttu toimitustyössä välttymään. Jos teosta kuitenkin lukee lähinnä sieltä täältä, tiettyihin käännöksiin ja niitä tukeviin artikkeleihin paneutuen (kuten moni tutkija ja opiskelija todennäköisesti tekee), tästä ei koidu suurempaa haittaa. Toivottavasti *Skeptisismi* tekee mielenkiintoisen aiheensa paremmin tunnetuksi niin tutkijoille kuin muille kiinnostuneille.

Vitteet & Kirjallisuus

- 1 René Descartes, Kirje Mersennelle, 28.1.1641: AT III (1899), 297–298 & Kirje Sorbonneen: AT VII (1904), 1–6. *Oeuvres de Descartes I–XII*. Toim. Charles Adam & Paul Tannery. Vrin/C.N.R.S., Paris.
- 2 AT VII, 21–22.